

AZƏRBAYCAN DEKORATİV-TƏTBİQİ SƏNƏT NÜMUNƏLƏRİNİN ESTETİK TƏSİRİ

Rəsmiyyə Mahmudova,

*ADPU-nun nəzdində Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Kollecinin
təsviri incəsənət müəllimi, Azərbaycan Rəssamlar
İttifaqının üzvü, Qabaqcıl təhsil işçisi
e-mail: mahmudovar30@gmail.com*

UOT: 745

Xülasə. Məqalədə Azərbaycan xalq yaradıcılığının çox mühüm və geniş yayılmış dekorativ-tətbiqi sənət nümunələrinin bədii-estetik mahiyyəti, həyat və məişətdə əks olunma istiqamətləri üzərində dayanılır və bir sıra başlıca məsələləri diqqətə çatdırılır.

Açar sözlər: ətraf aləm, forma əlamətləri, əşya rəngarəngliyi, dekorativ-tətbiqi sənət nümunələri, ifadə vasitələri, ornament müxtəlifliyi.

Key words: environment, shape signs, object colour, samples of decorative-applied art, means of expression, variety of ornaments.

Ключевые слова: среда, признаки формы, разнообразие предметов, образцы декоративно-прикладного искусства, выразительные средства, разнообразие орнаментов.

İncəsənətin ən geniş yayılan növü olan təsviri sənət vasitəsilə ümumtəhsil və peşə təhsili prosesində təhsilənlərin estetik tərbiyəsinin ən səmərəli forma və yollarını araşdırmaq, bu işi daha da təkmilləşdirmək həmişə aktuallıq kəsb etmişdir. Əlbəttə, bu hər şeydən əvvəl təsviri incəsənətin ayrı-ayrı janrlarının spesifik xüsusiyyətləri və estetik təsir imkanları ilə sıx bağlı olmuşdur. Müasir dövrdə aparılan təhsil islahatları prosesində təhsilənlərin estetik tərbiyəsinə qüvvətli təsir göstərən incəsənət janrlarının imkanlarını, forma və yollarını müəyyənləşdirmək mühüm problem kimi qarşıda durur. Məhz həmin problemi və problemlə sıx bağlı olan vəzifələri həll etməkdə Azərbaycan dekorativ-tətbiqi sənət nümunələri çox böyük rol oynayır.

Ətraf aləmdə, həyatın müxtəlif sahələrində –

ailə və məişətdə, ictimai yerlərdə, məktəbdə müxtəlif formalı, xarakterli əşyalarda, geyimlərdə, xalça məmulatlarında, qab-qacaqlarda əks etdirilən rəngarəng naxışlar, ornamentlər çox əlverişli estetik fon, estetik mühit yaradaraq kiçik, orta və yuxarı sinif şagirdlərinin estetik tərbiyəsinə əhəmiyyətli təsir göstərir. Lakin etiraf edək ki, ümumtəhsil məktəblərində rəsm və təsviri incəsənət fənlərindən dərs keçən müəllimlər həmin imkanlardan heç də həmişə lazımı şəkildə istifadə edə bilmirlər. Bu sahədə müşahidə olunan nöqsanlardan biri də dərs və sinifdən xaric məşğələlərdə Azərbaycan xalq yaradıcılığının çox böyük bir sahəsini təşkil edən dekorativ-tətbiqi sənət nümunələrinin bədii-estetik mahiyyətinin təhsilənlərə tələb olunan səviyyədə çatdırılmamasıdır.

Respublikamızın bir sıra şəhər və rayonlarının

ümumtəhsil məktəblərində apardığımız müşahidələr və sorğular onu göstərdi ki, mövcud vəziyyəti törədən başlıca səbəblərdən biri də təsviri incəsənət məşğələlərini aparan müəllimlərimizin, dərnek, klub, studiya rəhbərlərinin bir çoxunun Azərbaycan dekorativ-tətbiqi sənət nümunələri haqqında lazımi elmi-metodik məlumatla, anlayışlar sisteminə yiyələnməmələri ilə əlaqədardır. Ona görə də yeri gəldikcə xalq yaradıcılığının çox qədim və geniş yayılan bu növü haqqında elmi əsaslara söykənən məlumatların mənimsənilməsi daima diqqət mərkəzində olmalıdır.

Məlumdur ki, hələ eramızdan əvvəl yaranan Azərbaycan xalq yaradıcılığı – folklor nümunələri zaman-zaman daha da inkişaf etmişdir. Musiqi, ədəbi folklor nümunələri kimi Azərbaycan xalq təsviri sənət nümunələri də tarixin müxtəlif dövrlərində yeni forma və məzmun kəsb edərək çox böyük estetik təsir qüvvəsinə malik olmuşdur. Pedaqoji elmlər doktoru, professor Əliheydər Həşimov problemin bu sahəsindən bəhs edərək yazır: "... İnsan tərəqqi etdikcə gördüyü işin, yaratdığı sənət nümunələrinin daha gözəl və nəfis olmasına çalışmışdır. Azərbaycan xalq yaradıcılığının müxtəlif sahələrindən bunu təsdiq edən çoxsaylı faktlar gətirmək olar. Məsələn, Laçın rayonunda tapılmış və eramızın birinci əsrinə aid edilən insan sifətinə oxşar bürünc çıraq, yaxud Göyçay yaxınlığında tapılmış və üzərində müxtəlif döyüş səhnələri təsvir olunmuş gümüş qab, kiçik heyvan fiqurlarından düzəldilmiş tunc lüləyin üstü, nabatı na-xışlarla bəzədilmiş nəhəng qazan, eləcə də Mingəçevirdə, Gəncədə, Bakıda qazıntılar zamanı tapılmış dulmuşluq sənəti nümunələri (kuzələr, güldanlar, küplər, səniçilər və s.), o cümlədən respublikamızın muzeylərində nümayiş etdirilən rəngbərəng, əlvan çeşnili Şamaxı, Gəncə, Quba, Qazax və Qarabağ xalçaları, şəbəkə, döymə və ya doldurma üsulu ilə hazırlanmış dekorativ zərgərlik əşyaları (sırğa, qolbaq, cütqabağı, boğazaltı, kişi və qadın kəmərləri, papiros qutusu və s.), həmçinin milli memarlıq abidələri, tikmə nümunələri və s. bütün bunların hamısı xalqımızın bədii məharətindən, yüksək estetik zövqündən, gərgin yaradıcılıq axtarışlarından xəbər verir" [1, s.145]. Təsviri incəsənət üzrə istər ayrı-ayrı dərslərdə, istərsə də sinifdən xaric məşğələlərdə Azərbaycan xalq yaradıcılığı nümunələrindən istifadə edərkən mühüm estetik mahiyyət kəsb edən bu elmi ümumi-

ləşdirməni əsas götürmək zəruridir. Çünki həmin fikirdə təsviri incəsənət üzrə Azərbaycan xalq yaradıcılığının əsas sahələrindən birini təşkil edən dekorativ-tətbiqi incəsənət nümunələrinin mənbələri, nümayiş etdirilmə sahələri bu mövqedən çox gözəl ümumiləşdirilmişdir.

Ə.Həşimov həmin əsərdə Azərbaycan xalqının müxtəlif əsrlərdə yaranan maddi və mədəniyyət abidələrini – Bakıdakı Qız qalası (XII əsr), Şirvanşahlar sarayı kompleksini (XIII-XIV əsrlər), Naxçıvan və Bərdədəki türbələri (XII-XIII əsrlər), Mərdəkandakı qalanı, qəsər və qüllələri (XIV əsr), Şəkidəki Xan sarayını (XVIII əsr), habelə respublikamızın müxtəlif guşələrindəki tağlı körpüləri, gümbəzli hamamları, sarayları, məscidləri, minarələri, karvansarayları, eləcə də tarix və incəsənət muzeylərində nümayiş etdirilən kolleksiyaları və ekspozisiyaları (Azərbaycan xalq sənətkarları tərəfindən hazırlanan bədii tikmə nümunələri, qədim ornamentlərlə zəngin xalçalar, elastik, zərif və qiymətli metallardan düzəldilən qadın bəzəkləri, zinət, ev əşyaları və s.) nümunə göstərir. O qeyd edir ki, həmin sənətkarlıq nümunələri bir neçə mövqedən çox böyük estetik sərvət kimi kargəlmişdir. Azərbaycan xalq təsviri yaradıcılığının bədii sənətkarlıq səviyyəsi, dekorativ incəsənətin tətbiqi obyektləri müxtəlif nəsillərdən olan insanların bədii-estetik tərbiyəsində, estetik zövqünün cıalanmasında böyük rol oynaması xüsusi olaraq diqqət mərkəzində saxlanılmalıdır. Əlbəttə, bu problemlə əlaqədar xalqımızın dekorativ-tətbiqi sənət nümunələrinin bədii-estetik mahiyyətinə, inkişaf yollarına, məna çalarlarına həsr olunan elmi-tədqiqat işlərinə, sənətsünəşliq mənbələrinə də geniş istinad olunmalıdır.

Yaradıcı potensialın inkişafı

Dekorativ-tətbiqi sənətdə dərslərin əsas məqsədi təhsil və fərdi inkişaf vəzifələrinin tam və hərtərəfli həyata keçirilməsini təşviq etməkdir: həyata tətbiq etməklə öyrənmə, ətrafdakıların biliyi və dünyagörüşünün ardıcıl genişləndirilməsi, insanlar arasında əlaqələrin zənginləşdirilməsi gözəllik dünyasına olan bağlılıq ilə əlaqələndirilir.

İnsanların çoxsaylı maraqları arasında təbii materiallarla iş mühüm yer tutur. Təbii materiallarla işləyən insanlar təbiətin möhtəşəm gözəlliklərini dərk edirlər, quşların səsləri, ləpənin gurultusu, dağdan axan çayın səsi... Bütün bunları dərk edən uşaq öz vətəninə, torpağına daha dərin

hislərlə bağlanır və səmimiyyətlə sevməyə başlayır. Bu cür tədqiqatlara maraq göstərərək, məzmununu zənginləşdirmək üçün bir insanın mövcud bilik və bacarığını təkmilləşdirmək və artırmaq, öyrənməyə təşviq etmək, yaradıcı bacarıqlarını inkişaf etdirmək ehtiyacını yaratmaq mümkündür.

Təbiət insanlarda ən yaxşı duyğuları oyadır, ancaq onun gözəlliyini anlamaq üçün uşaqlıqdan öyrənmək lazımdır, onu ümumi ideya ilə məhdudlaşdırmaq mümkün deyildir. Gözəllik detallarını fərqləndirməyi öyrənmək vacibdir. Təbii material bu istiqamətdə bizə gözəl imkanlar yaradır. Onları açaraq, dərk edərək möhtəşəm sənət əsərləri yaratmaq olar. Qurudulmuş yarpaqlardan, bitkilərdən, çiçək ləçəklərindən, samandan, toxumlardan, bitkilərin meyvələrindən, quşların lələklərindən, ağac qabıqlarından və bir çox digər vasitələrdən floristlər öz unikal rəsmlərini yaradırlar. Bir sözlə, təbii materiallardan sevgi və ilhamla hazırlanan bədii kompozisiyalar interyeri bəzəyir, təbiətin nəfəsini və gözəlliyini evə gətirir.

Azərbaycan xalqının dekorativ-tətbiqi sənət nümunələrinin yaranma tarixini, inkişaf xüsusiyyətlərini, ayrı-ayrı janr şabekələrini çox böyük məharətlə tədqiq edən görkəmli alimimiz, sənətşünaslıq doktoru, professor Rasim Əfəndiyevin əsərləri, sanballı tədqiqatları ümumtəhsil və peşə təhsili müəssisələrində təhsilənlərin estetik zövqünün inkişafı, bədii-estetik görüşlərinin genişləndirilməsi baxımından da böyük əhəmiyyət kəsb edir. O, problemlə əlaqədar nəzəri fikirlərini ayrı-ayrı sənət nümunələri və fototəsvirlərin müşayiəti ilə şərh etdiyi Azərbaycan dekorativ-tətbiqi sənətləri adlı fundamental kitabında yazır: “Yurdumuzun zəngin təbiəti hələ lap qədim zamanlardan bir çox sənət növlərinin inkişafı üçün əlverişli şərait yaratmışdır. Ulu babalarımız keçmişdə təbiətdə rast gəldikləri ən adi şeylərdən: qamışdan, daşdan, güldən, sümükdən, dəridən və yundan məharətlə istifadə edərək, öz həyat və məişətləri üçün əməli əhəmiyyətə malik bir çox əşyalar düzəlmişlər. Bu əşyaların üzərində müxtəlif əsrlərə aid bir çox rəsm və ornament ünsürlərinə rast gəlirik. Əgər bu əşyaların materialı, forması, icrası bizə müxtəlif dövrlərdə istehsal prosesinin necə təkmilləşməsindən və vəziyyətindən xəbər verirsə, onların üzərindəki rəsm və naxışlar əcdadlarımızın adət-ənənəsini, məişətini, dini etiqadlarını və bədii

zövqünü əks etdirir.

Xalqımızın əməyi sayəsində yaranıb, onun həyatını əks etdirən Azərbaycan el sənətlərinin çox zəngin bir tarixi vardır. Aparılan elmi araşdırmalar göstərir ki, Azərbaycan el sənətləri heç vaxt məhdud çərçivədə qalmamış, yarandığı vaxtdan bir çox başqa xalqların mütərəqqi sənət nümunələrindən yaradıcı surətdə bəhrələnib inkişaf etmişdir. Lakin el sənətlərimiz kənardan gələn bəzi mədəni irsi mənimsəməklə öz saflığını və milli xüsusiyyətlərini heç vaxt itirməmişdir” [2, s.15].

Son dərəcə elmi və həyati əhəmiyyət kəsb edən bu fikri Azərbaycan xalq dekorativ-tətbiqi sənət yaradıcılığının mühüm bir sahəsini təşkil edən və milyonlarla insanın estetik zövq tərtibəsində çox böyük rol oynayan Azərbaycan xalçaçılıq sənəti nümunələrinin təmsalında daha aydın şəkildə dərk edirik. Təsədüfi deyildir ki, müxtəlif elmi mənbələrdə Azərbaycan xalçaçılığının – xalça sənətinin çox qədim bir tarixə malik olduğu inandırıcı müddəalarla göstərilir: “Mingəçevir rayonunda aparılmış arxeoloji qazıntılar zamanı əldə edilmiş milli mədəniyyət nümunələri Azərbaycan ərazisində xalçaçılığın müəyyən inkişaf səviyyəsində olduğunu təsdiq edir. Burada I-VII əsrlərə aid qəbirlərdən tapılmış yun ip yumağı və xalça parçasının ələ gəlməsi olduqca diqqətəlayiqdir.

IX-X əsrlərdə yaşamış bir sıra Şərqi tarixçi və coğrafiyaşünaslarının, Azərbaycan torpaqlarını gəzmiş ərəb və fransız səyyahlarının, bir sıra dövlət xadimləri, diplomat və tacirlərin verdiyi məlumatlar, eləcə də X əsrin tarixi mənbələrindən olan “Əlhududulələm” kitabının yazdığına görə, Gəncə, Naxçıvan, Mərənd, Xoy, Səlməs, Bərdə, Təbriz, Şamaxı, Muğan, Urmu, Beyləqan, Quba və başqa şəhər və kəndlərdəki evlərdə, kiçik emalatxanalarda palaz, çuval, çeçim, zili və digər xalça məmulatları toxunulmuşdur. Xalı toxumaq barədə verilən məlumat diqqəti daha çox cəlb edir. Çünki xalı toxumaq bir sıra texnologiyə və bədii problemlərin həlli ilə əlaqədar idi ki, bu da yalnız inkişafın nis-

bədən yüksək səviyyələrində mümkün ola bilər.

Nizami, Qətran Təbrizi, Xaqani və başqa şairlərimizin əsərlərindəki xalça təsvirlərinə görə XI-XII əsrlərdə Azərbaycanda sənətkarlığın, o cümlədən xalça emalatxanalarının meydana gəldiyini və xalçaçılığın inkişaf etdiyini söyləmək olar” [3, s.14].

Qədim dövrlərdən bugünümüzdək davam edən, inkişafda olan dekorativ-tətbiqi sənət nümunələri çox qüvvətli estetik inkişaf vasitələri kimi dəyərləndirilir. Belə bir cəhəti də nəzərdən qaçıрмаq olmaz ki, şagird-məktəbli şəxsiyyətinin estetik inkişafından bəhs edərkən öncə estetik zövq tərbiyəsi diqqət mərkəzinə gətirilməlidir.

Estetik zövq – estetik sərvətləri, estetik dəyərləri düzgün qiymətləndirmək bacarığıdır. Müxtəlif obyektlərə aid olan estetik sərvətlər haqqında mühakimə yürütmək insanın hissi, qavrayışı və emosional qiymətləndirmə qabiliyyəti ilə sıx bağlıdır. Odur ki, estetik zövq hər şeydən əvvəl, gerçəklikdə incəsənətdəki gözəllikləri eybəcərlikdən fərqləndirmək istedad bacarığı ilə səciyyələnir. Bununla yanaşı, qeyd etməliyik ki, estetik zövq mürəkkəb quruluşa malik olub, həm də insanın estetik hissi, estetik tələbatı və marağı, onun nəzəri baxışları və dünyagörüşü ilə şərtlənir. Estetik zövq anlayışının mahiyyətini açan həmin fikir bir daha göstərir ki, dekorativ-tətbiqi sənət vasitəsilə təhsilalanların estetik zövqünü tərbiyə etmək üçün onların Azərbaycan xalq yaradıcılığının bu dəyərli sahəsi haqqında çox dolğun məlumatla və imkan dairəsində müvafiq təcrübi qabiliyyətə yiyələnmələrinə nail olmaq zəruridir.

Təcrübə göstərir ki, Azərbaycan xalq yaradıcılığının dekorativ-tətbiqi sənət nümunələri vasitəsilə təhsilalanlarda estetik zövq tərbiyəsini 2 istiqamətdə inkişaf etdirmək daha məqsədmüvafiqdir. **Birinci**, nəzəri aspektdə fəaliyyət göstərən dərnək, klub və studiyaların məşğələlərində Azərbaycan dekorativ-tətbiqi sənətinin müxtəlif növləri, ayrı-ayrı nümunələri haqqında dolğun təsəvvür yaranan, müvafiq əyani illüstrativ vasitələr, habelə sənədli elmi-tədris filmləri ilə müşayiət olunan söhbətlər və viktorinalar vasitəsilə. **İkinci**, bilavasitə təhsilalanların rəsm-təsviri fəaliyyətini inkişaf etdirmək məqsədi ilə fəaliyyət göstərən dərnək, klub və studiyaların məşğələlərində aşılanaan praktiki bacarıqlar və qabiliyyətlər vasitəsilə.

Nəzəri aspektdə fəaliyyət göstərən dərnək, klub

və studiyaların məşğələlərində Azərbaycan xalq yaradıcılığının çox mühüm bir sahəsini təşkil edən dekorativ-tətbiqi sənətinin geniş yayılan – xalçaçılıq, bədii tikmə, ağac üzərində oyma, şüşə, keramika (saxsı) məmulatlarının hazırlanması prosesində tətbiq olunan üsullara xüsusi diqqət yetirilir. Məktəb mühazirələri və söhbətlər, habelə viktorinalar vasitəsilə xalq dekorativ-tətbiqi sənət nümunələrindəki milli naxışların, bəzək, haşiyə ünsürlərinin parlaqlığı, boyaları, rəng əlaqələrinin həyata uyarlılığı və s. nəzərə çatdırılır. Əlbəttə, həmin söhbətlərdə, müsahibələrdə Azərbaycanın Gəncə, Qarabağ, Quba, Şəki, Şirvan, Lənkəran zonasında mövcud olan sənət nümunələrinin təbii şəkildə göstərilməsi, fotosəkillərin müxtəlif illüstrasiyalar vasitəsilə nümayiş etdirilməsi və görkəmli xalq sənətkarlarının yaradıcılıq üslubu da diqqət mərkəzində olmalıdır. Bu məsələlərlə əlaqədar professor R.Əfəndiyevin “Azərbaycan el sənəti” (Bakı, 1971), “Azərbaycan dekorativ-tətbiqi sənətləri” (Bakı, 1976) kitab-albomundan əyani vəsait kimi istifadə edilməlidir.

Dekorativ-tətbiqi sənət üzrə dərnək və studiya məşğələlərində verilən məlumatlar, həmçinin ayrı-ayrı nümunələrinin bədii dəyəri haqqında aparılan müsahibələr təhsilalanların estetik görüşlərini genişləndirir. Onlarda Azərbaycan xalq dekorativ sənət yaradıcılığının ayrı-ayrı növ və janrları haqqında doğru-düzgün fikir, mühakimə yürütmək qabiliyyəti formalaşır. Müəllimlər, dərnək rəhbərləri gərək bu cəhəti də yaddan çıxarmasınlar.

Rəsm-təsviri fəaliyyəti inkişaf etdirən dərnək, klub və studiyaların məşğələlərində də Azərbaycan xalq dekorativ-tətbiqi sənət nümunələri vasitəsilə təhsilalanların estetik zövqünü inkişaf etdirmək üçün geniş imkanlar yaranır. Lakin bu prosesdə verilən nəzəri məlumatlar çox qısa, mənalı və yığcam olmaqla, müvafiq dekorativ sənət nümunələrinin təcrübi təsviri ilə konkret şəkildə əlaqələndirilməlidir. Çünki digər sahələrdə olduğu kimi, Azərbaycan dekorativ-tətbiqi sənət nümunələri üzrə təhsilalanlara verilən nəzəri biliklərin, habelə bunlara müvafiq olaraq aparılan praktiki məşğələlərin qarşılıqlı şəkildə əlaqələndirilməsi də, öz növbəsində, yüksək zövqlülük səviyyəsinin şüurlu fəaliyyət əsasında formalaşmasına möhkəm zəmin yaradır.

Təsviri incəsənət üzrə sinifdən xaric işlərin, xüsusilə dərnək, klub və studiyaların məşğələlə-

rinin estetik təsirliliyini artırmaq üçün sənətin yaranma və inkişafı tarixi, habelə Azərbaycan xalq yaradıcılığı və professional rəssamlıq sənəti ilə bağlı sistemli nəzəri məlumatların verilməsinə, əyani illüstrativ nümunələrə əsaslanan söhbətlərin aparılmasına da böyük əhəmiyyət verilməlidir. Bu baxımdan, bütün dərnək, klub və studiya məşğələlərində Azərbaycan xalq yaradıcılığının mühüm bir sahəsini təşkil edən təsviri-tətbiqi sənət nümunələrinin bədii-estetik mahiyyətinin açılmasına, yaddaqalan tarixi faktlar və epizodlar əsasında şərh olunmasına xüsusi diqqət yetirilməlidir. Məsələn, Azərbaycan xalq təsviri sənəti haqqında təhsilalanlara məlumat verilirərkən əsas diqqəti ona yönəltmək lazımdır ki, xalqımızın təsviri sənət yaradıcılığı çox qədim bir tarixə malikdir. Hələ eradan əvvəl III-I minilliklərdə çox böyük maddi və mənəvi abidəmiz olan Qobustandakı qayalar üzərində çəkilmiş insan və heyvan rəsmləri, habelə “Yallı” rəqsini təsvir edən rəsmlər o zamankı insanların həyatı və məişəti, həmçinin incəsənətə necə böyük maraq göstərmələri haqqında aydın təsəvvür yaradır.

Arxeoloqlarımızın Naxçıvan, Mingəçevir və Qarabağ ərazisindən əldə etdikləri sənət nümunələri və ev əşyaları, saxsı qablar, bəzək əşyaları və s. hələ o zaman xalqımızın necə yüksək bədii təfəkkür səviyyəsinə malik olduğunu göstərir. Əlbəttə, ayrı-ayrı söhbətlərin maraqlılığını, bədii hiss, həyəcan doğurmağını təmin etmək üçün mümkün qədər daha çox əyaniliyə, habelə tanınmış sənətsünas alimlərimizin fikirlərinə də istinad etmək zəruridir. Bu cəhətdən görkəmli sənətsünas alim, professor Nurəddin Həbibovun Azərbaycan xalqının hələ çox qədimdən bizə yadigar qalan sənət inciləri haqqında dediyi sözlər çox əhəmiyyətlidir: “... Milli memarlığın və dekorativ-tətbiqi sənətin klassik nümunələri bədii obrazının yetkinliyi, ölçülərinin mütənasibliyi və bəzəklərinin əlvanlığı ilə fərqlənən məqbərə və türbələr, saray və bürclər parlaq rənglərinə və ornamentlərinin ahənginə görə insanı heyran edən xalçaçılıq və bədii tikiş, daşda və metalda işlənmiş naxışlar, zərif çini qablar Azərbaycan xalqının yüksək bədii zövqünün məhsuludur. Milli sənətin ən gözəl nümunələri bir yadigar olaraq nəsillərdən-nəsillərə keçmiş və bu gün də öz əhəmiyyətini itirməmişdir.

Azərbaycan incəsənətinin insan təsviri sahəsində də qiymətli ənənələri vardır. Məsələn, qədim

çini qabların naxışlarında, divar rəsmlərində, heykəltaraşlıq qabartmalarında insan təsvirlərinə təsadüf edirik. Miniatur rəsmlərində isə insan obrazı həmin sənətin spesifik təsvir vasitələri hüdunda misilsiz ifadə gözəlliyinə malik olmuşdur. Bütün bu növ əsərlərdə xalqın ruhu və zövqü duyulur” [4, s.80].

Artıq qeyd edildiyi kimi, xalq sənətinin böyük bir emosional təsiri vardır və insanın mənəvi dünyasının formalaşması üçün yaxşı bir əsasdır. Xalq sənəti dizaynı rəngli, təkrarolunmaz və orijinaldır. Sadə, qısa formalarda ətrafdakı gözəlliyi və cazibəni ortaya qoyan açıqməzmunlu qavrayış üçün əlçatan olur. İnsanın estetik bacarığı cəmiyyətlə birlikdə yaranır. İbtidai icma dövründə bu qabiliyyətin artmasına və inkişafına təbiətin özü güclü təkan vermişdir. Təbiət çoxtərəflidir, bu da özünü təbiət hadisələrində aşkar edir. Təbiətin gözəlliyi: mütənasiblikdə, harmoniklikdə, ahəngdarlıqda, böyük və kiçik arasında olan ölçüdədir və s. Təbiət hələ ibtidai icma dövründə yaşayan sənətkarlar tərəfindən böyüklüyü və dərinliyi ilə dərk edilib təsvir edilmişdir. Təbiətin gözəlliyi onun özünəməxsusdur, yəni əvəzsizdir. İnsan bu gözəlliyi anladığı vaxtdan onun şüurunun ifadə formasına çevrilir. Yəqin elə bu səbəbdən insanın estetik qavrayışı təbiət hadisələrinin dərk etmə hissi ilə başlayır. İbtidai insanların ətraf aləmə münasibəti birləşmiş xarakterlidir. Məhz bunun nəticəsidir ki, ibtidai insanın düşüncəsində hələ məntiqi olanla duyğulu olan, dini, etik və estetik olanlar ayrılmır, tam şəkildə mövcuddur.

Müasir dekorativ və tətbiqi sənət xalq sənətinin ən yaxşı ənənələri əsasında inkişaf edir. Bu, insan üzərində mənəvi estetik təsirlərin böyük qüdrətidir və hər şeydən əvvəl istənilən məlumatı intensiv şəkildə dərk edən nəsil böyüyür. Bununla yanaşı, müasir dekorativ-tətbiqi sənətkarlığın inkişafı haqqında danışarkən, yaradıcılıq üçün tükənməz bir mənbə kimi xidmət edən keçmişdən gələn fikirləri də unutmamalıyıq. Ətrafımızdakı həyata, baş verənlərə yaxından baxdığınız zaman, xüsusi bir şəkildə, uzun müddət unudulmuş texnika, şəkillər və üslubların bərpa edilən zaman necə işıqlandırıldığını görə bilərsiniz. Bəzi müasir formalara qayıtmaq və onların meydana gəlməsini izləmək, hansı mövzuların keçmiş bədii nailiyyətlər ilə birləşdirildiyini və gələcək inkişaf mənbələri kimi xidmət edə biləcəyini görmək olar. Müəllimlər,

dərnək rəhbərləri təsviri incəsənət üzrə Azərbaycan xalq yaradıcılığının dekorativ-tətbiqi sənət nümunələrinin bədii-estetik mahiyyətini üzə çıxaran belə nəzəri məlumatlardan yeri gəldikcə bütün dərnək, klub və studiyaların məşğələlərində, habelə digər sinifdən xaric işlərdə yaradıcılıqla istifadə etməlidirlər. Əlbəttə, bu prosesdə Azərbaycan xalq dekorativ-tətbiqi sənətinin müxtəlif növləri haqqında təhsilalanlara böyük maraq doğuran sistemli məlumat verilməsi də unudulmamalıdır. Bu baxımdan, Azərbaycan dekorativ-tətbiqi sənət yaradıcılığı haqqında təhsilalanlarda dolğun təsəvvür yaradan “Azərbaycan bədii tikmələri”, “Azərbaycan xalçaları”, “Dekorativ bəzəkli Azərbaycan qab-qacaqları”, “Milli memarlıqda dekorativ-tətbiqi sənətin nümunələri” adlı kitablardan, albomlardan istifadə, habelə söhbətlərin müntəzəm, sistemli aparılması nəzəri-praktik istiqamətinə görə mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Nəticə. Xalq sənətinin dünyaya olan münasibətə, estetik zövqlərə və bütün mənəvi cəmiyyətə böyük təsiri vardır. Zamanımız texnologiyanın güclü inkişafı, insanların gündəlik həyatı ilə xarakterizə olunur və bu, sənətkarın yaradıcı qüvvələrinin əhatəsini genişləndirir. İnsanın sivilizasiyanın ən yeni nailiyyətlərinə uyğunlaşdırılması da dekorativ sənətin vəzifəsinə daxildir.

Bugünkü mərhələdə cəmiyyət tədricən əsrlər boyu milli mədəniyyətlə canlı əlaqəni bərpa edir. Bəşəriyyət inkişaf tarixi boyunca insanın öz əlləri ilə etdiyi işlərin orijinal və təkrarsız olduğunu xatırladır. Zamanımızın dekorativ və tətbiqi yaradıcılığı gündəlik həyatda hər bir insanın düşüncələri və istəklərinə uyğun şəkildə çevrilməyə qadirdir.

Bildiyimiz kimi, xalq sənəti öz ənənələri, qanunları və xarakteri olan xalq sənətkarlarının yaradıcılıq işləridir. Bu işlər, ilk növbədə, həmin xalqın mədəniyyətini özündə cəmləşdirir və onların harada olmalarından asılı olmayaraq bu peşəni çiçəkləndirirlər. Vaxt keçir, tarixi dövrlər, nəsillər əvəzlənir, amma xalqımızın bu əvəzsiz əsərləri yaşamağa davam edir və edəcəkdir. Bu gün ümumtəhsil və peşə təhsili müəssisələrində müəllimlər, dərnək rəhbərləri problemlə bağlı həmin cəhətləri daima diqqət mərkəzində saxlamalı, uğurlu fəaliyyətin zəmini kimi dəyərləndirməlidirlər.

ƏDƏBİYYAT

1. Həşimov Ə. Azərbaycan xalq pedaqogikasının bəzi məsələləri. Bakı, Maarif, 1970.
2. Əfəndi R. Azərbaycan dekorativ-tətbiqi sənətləri. Bakı, Işıq, 1976.
3. Müciri C. Azərbaycan xalçaçılığının texnologiyası. Bakı, Maarif, 1987.
4. Həbibov N. Rəssamlıqdan söhbət. Bakı, Uşaqgənclik nəşri, 1961.
5. Əfəndiyev R., Dünyamaliyeva S. Azərbaycan geyimləri. Bakı, Azərbaycan, 1997, 64 səh.
6. Dünyamaliyeva S. Azərbaycan milli geyimlərinin bədii-dekorativ xüsusiyyətləri. Bakı, Elm, 2013, 488 səh.
7. Vəliyev F. XIX-XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanın maddi mədəniyyəti. Bakı, Elm, 2006, 172 səh.
8. Əliyeva G. Azərbaycan bədii parça və tikmələri. Bakı, Elm, 1990, 175 səh.
9. Əkbərova M. Təsviri sənət və onun tədrisi metodikası. Bakı, 2012.
10. İbrahimov T. Təsviri incəsənətin nəzəriyyəsi (dərslər). Bakı, 2017.
11. Tağıyev R. Azərbaycan dekorativ-tətbiqi sənət. Bakı, Elm, 1986.

R.Mahmudova

Aesthetic effect of azerbaijani decorative-applied art samples

Abstract

The article focuses on the artistic-aesthetic nature of the samples of very important and widespread decorative-applied art of Azerbaijani folk culture, as well as the directions of their reflection in everyday life and household; moreover, a number of major issues are also notified.

Р.Махмудова

Эстетическое влияние азербайджанских образцов декоративно-прикладного искусства

Аннотация

В статье акцентируется внимание на художественно-эстетической природе очень важных и распространенных образцов декоративно-прикладного искусства азербайджанского народного творчества, направлениях отражения в жизни и быту, а также ставится ряд ключевых вопросов.